

Роман Володимирович РОЗУМЯК,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Виділено наступні ключові особливості забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки: 1) системність, оскільки економічна безпека є частиною єдиної системи національної безпеки та взаємопов'язана з політичною, воєнною, екологічною, енергетичною, інформаційною тощо; 2) має комплексний характер, оскільки охоплює всі сектори української економіки; 3) забезпечення, перш за все, носить превентивний характер, оскільки спрямована не лише на подолання загроз, а й на їх раннє виявлення та попередження; 4) збалансованість інтересів, адже забезпечення економічної безпеки враховує потреби держави, бізнесу та громадян для досягнення стійкого розвитку; 5) передбачає підтримку конкурентоспроможності національного виробництва та інноваційного потенціалу; 6) наявність визначеної системи показників і критеріїв оцінки (ВВП, боргове навантаження, інфляція, безробіття, енергозалежність тощо).

Констатовано, важливість забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки є беззаперечною, адже від економічної стійкості та спроможності держави залежить не просто матеріально-фінансове благополуччя населення, але й існування українських суспільства та держави як таких, і в умовах війни це є помітним особливо яскраво, коли обороноздатність країни та можливість населення зберігати у такій складній ситуації прийнятний рівень життя у величезній мірі залежить саме від стану національної економіки та її здатності ефективно протистояти відповідним загрозам і зберігати відповідні якісні та кількісні показники.

Ключові слова: економічна безпека, забезпечення, елемент, національна безпека.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки є одним із ключових завдань української держави, адже неможливо гарантувати реальне втілення у життя основоположних соціальних цінностей, закріплених у Конституції України, без досягнення належного рівня захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів

України від реальних та потенційних загроз¹. Забезпечення національної безпеки є складною, багаторівневою та багатоаспектною діяльністю, яка у реаліях сьогодення суттєво ускладнилася та потребує особливої уваги як з боку наукової спільноти, яка має виокремити найбільш суттєві та критичні недоліки, прогалини та інші проблеми у цій діяльності, визначити умови та фактори, що сприяють появі цих проблем і перешкоджають нормальному функціонуванню механізму забезпечення національної безпеки, запропонувати шляхи вдосконалення засад останнього, окреслити перспективи і можливі напрямки підвищення ефективності забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. Справедливим буде відмітити, що протягом останніх років, на фоні стрімкого розвитку ІТ-технологій, появи глобальної загрози у вигляді пандемії COVID-19, змін тенденцій і векторів у системі міжнародних відносин, розв'язання нових воєнних конфліктів (зокрема військове вторгнення російської федерації на територію України), суттєва зросла дослідницька активність у сфері проблематики забезпечення національної безпеки.

Окремі проблемні питання, присвячені забезпеченню економічної безпеки України, у своїх наукових працях розглядали О. В. Брусакова, С. Л. Деревянкін, І. Ю. Дубинський, В. О. Іваха, К. С. Ізбаш, О. П. Ківшик, М. В. Ковалів, С. І. Маркін, О. М. Мартин, О. А. Маслій та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в реаліях сьогодення проблема забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки набуває нової значимості та актуальності.

Мета статті полягає у тому, щоб обґрунтувати важливість забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: узагальнити наукові погляди вчених стосовно представленої у роботі проблематики; здійснити аналіз правозастосовної практики, надати власну оцінку важливості забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження варто відзначити позицію І. Ю. Дубинського та С. І. Маркіна, які справедливо зазначають, що будь-яка сфера життєдіяльності суспільства оцінюється, насамперед, з позиції значимості для держави. Такі категорії як: «стійкість», «територіальна цілісність», «суверенітет», «незалежність», «недоторканність кордонів», «обороноздатність», – є не просто словами, а тими показниками, що визначають життєдіяльність держави. У науковій літературі досить часто ці категорії об'єднують одним терміном, а саме, національною безпекою. Гострота цієї проблематики для України не завершується вже понад десятиліття, відколи країна-агресор російська федерація розпочала захоплення територій нашої держави, а з повномасштабним вторгненням, – лише підсилила її. Попри те, що держава створила і продовжує працювати над системою забезпечення національної

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

безпеки, правове підґрунтя цієї діяльності є надзвичайно важливим, що зумовлює потребу його постійного аналізу та удосконалення¹. Т. П. Яцик наголошує, що національна безпека є важливою умовою функціонування та розвитку особистості, суспільства та держави, а тому її проблематика є дуже актуальною і вимагає глибшого наукового дослідження. Питання національної безпеки, підкреслює науковець, належать до числа найважливіших, оскільки від цього залежать перспективи розвитку держави, а інколи і її існування. Проблеми нашого сьогодення у сфері національної безпеки позначені великою кількістю загроз різноманітного рівня, більшість яких вважаються глобальними, до них входять воєнні конфлікти та війни. Воєнний стан, розповсюдження міжнародного тероризму, загострення загроз інтересам громадян, суспільства та держави вимагають розробки ефективних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки². К. С. Ізбаш, С. Л. Деревянкін відмічають, що становлення України як демократичної та правової держави значною мірою залежить від стабільності суспільних відносин, захищеності прав, свобод і інтересів людини та вимагає забезпечення національної безпеки України як однієї з її найважливіших функцій. Національна безпека відображає стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах життєдіяльності. При цьому, зауважують правники, діяльність держави направлена на забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних та потенційних загроз її національним інтересам³.

К. С. Ізбаш, С. Л. Деревянкін справедливо наголошують також і на тому, що забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану є одним з основних викликів, що стоять сьогодні перед нашою державою. Національна безпека держави виступає однією з базових цінностей, а її зміцнення є однією із стратегічних цілей України. Актуальність проблем національної безпеки визначена наступними факторами: воєнними конфліктами, техногенними та природними катастрофами, матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу. В умовах сьогодення головними та актуальними загрозами для національної безпеки України є збройна агресія російської федерації та її повномасштабне вторгнення на територію України⁴.

¹ Дубинський І. Ю., Маркін С. І. Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 20–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/2>.

² Яцик Т. П., Микитенко В. С., Ревера А. О. Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4 (32). С. 605. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/10495/10551>.

³ Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л., Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №1 (3). С. 213–214. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/36.pdf>.

⁴ Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л., Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №1 (3). С. 214. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/36.pdf>.

У повній мірі підтримуючи наведені вище дослідницькі позиції щодо важливості забезпечення національної безпеки та факторів актуалізації цього питання у наш час, зауважимо, що національна безпека являє собою комплексне явище, і її зміцнення та удосконалення передбачають проведення відповідної роботи, зокрема і науково-дослідної, за цілому ряді сфер і за низкою напрямків. Так, однією з ключових та дуже важливих складових ланок національної безпеки є економічна безпека. У Законі України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII прямо закріплено, що фундаментальними національними інтересами України на рівні із державними суверенітетом і територіальною цілісністю, демократичним і конституційним ладом є: сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Відповідно державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями¹. Також варто відміти Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджену Указом Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021, в якій зазначається, що економічна безпека є неодмінною та вкрай важливою складовою комплексу основоположних (базисних) національних інтересів українського суспільства і держави. Зокрема у цій Стратегії зазначається, що національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Розробники Стратегії акцентують увагу на тому, що важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов'язані із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких,

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України¹.

К. О. Утенкова, також висвітлюючи місце та значення економічної безпеки у складі національної безпеки, зазначає, що забезпечення першої є необхідною передумовою достатнього стійкого розвитку держави є забезпечення належного рівня її економічної безпеки. Подолання економічної кризи в Україні, наголошує фахівець, є одним з пріоритетів політики забезпечення економічної безпеки держави. Зовнішня агресія проти України критично погіршила динаміку соціально-економічного розвитку, що посилює макроекономічні дисбаланси та погіршило перспективи подальшого економічного росту². За результатами дослідження К.О. Утенкова дійшла висновку, що економічна безпека, як економічна категорія, є визначальною складовою національної безпеки України і має досить складну внутрішню структуру, що підтверджується багатовекторністю поглядів щодо її визначення вченими-економістами. З урахуванням ситуації, що склалася в українській економіці, проблеми економічної безпеки, пошук методів і шляхів захисту економіки України як ніколи актуальні і потребують подальших досліджень³.

Низка дослідників особливу вагу звертають на актуалізацію питання забезпечення економічної безпеки і труднощі здійснення цього в умовах воєнного часу. Так, О. Соколов зазначає, що географо-економічне становище України в контексті світових економічних відносин, порушення територіальної цілісності, сильний тиск з боку застосування воєнних сил, фундаментальні зміни в отриманні ресурсів, необхідних для соціально-економічного розвитку країни в цілому, в окремих регіонах і галузях, підвищили ризик сталого розвитку української держави, яке не може бути досягнуто без адекватного забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека національної економіки є невід'ємним атрибутом суверенітету, територіальної цілісності та незалежності будь-якої держави, а побудова ефективної системи безпеки дозволяє забезпечити її сталий соціально-економічний розвиток. У 2024 році виклики та загрози економічній безпеці в основному пов'язані з прямим руйнівним впливом військових дій на економічний розвиток (зокрема, фізичне руйнування основних фондів та економічної інфраструктури, неможливість здійснення економічної діяльності в умовах військових дій на локальних територіях, ракетних обстрілів, тощо), нестача кваліфікованих працівників, а також ймовірне

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

² Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип. 9. С. 133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_19.

³ Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип. 9. С. 140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_19.

посилення макроекономічних дисбалансів. На тлі невизначеності щодо масштабів втрат, завданих війною, і можливості їх компенсації, часові і фінансові перспективи відновлення економічного потенціалу в багатьох сферах діяльності залишаються в числі основних питань економічної безпеки України¹. За роки повномасштабної війни, відмічає О. Соколов, суттєво змінилася українська економіка. Враховуючи демографічні та економічні втрати, економічний потенціал країни значно знижується, а рівень економічної небезпеки зростає. Післявоєнне відновлення та подальша діяльність в умовах війни вимагає продуманих стратегій і дій, а також значних фінансових ресурсів для підтримки сталого розвитку економіки країни та забезпечення її безпеки².

О. А. Маслій, О. П. Ківшик, М. М. Котелевець зазначають, що в умовах активізації процесів глобальної трансформації в напрямі захисту цивілізаційних цінностей і формування нового двополярного світу пріоритетність забезпечення економічної безпеки держави як фундаментальної основи національної безпеки кожної країни є безумовною. Зважаючи на залишковий вплив коронавірусної кризи 2020–2021 рр. найбільша за декілька десятиліть конвенційна війна на європейському континенті, розв'язана Росією проти України у 2022 році, стала значним викликом та каталізатором нових загроз економічній безпеці на макро- та мегарівні в умовах глобальних перетворень³. В умовах глобальних перетворень, стверджують науковці, пріоритетність забезпечення економічної безпеки держави, як фундаментальної складової національної безпеки, беззаперечна, оскільки від стійкості національної економічної системи та її здатності протистояти деструктивному впливу глобальних викликів і загроз залежить обороноздатність країни [3]. Найбільш небезпечні загрози економічній безпеці України в умовах глобальних трансформацій пов'язані, на думку дослідників, з війною та рецесією, внаслідок пандемії COVID-19. Військові руйнування, російські атаки на інфраструктурні об'єкти, окупація частини території України, бюджетна криза та інші глобальні виклики підсилюють негативний вплив системних внутрішніх загроз економічній безпеці України, серед яких сировинна орієнтація національної економіки, її низька конкурентоспроможність, проблеми з оновленням матеріально-технічної бази виробництва, масштабна корупція, високий рівень тіньової економіки та інші структурні деформації. Під час глобальних перетворень, що характеризуються зростаючим впливом екзогенних викликів і загроз, для підтримки достатнього рівня економічної безпеки України в умовах війни та відновлення економічного зростання у повоєнний період важливо

¹ Соколов О. Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 1. № 86. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.41>.

² Там само.

³ Маслій О., Ківшик О., Котелевець М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. 2025. Вип. 183. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-4>.

впроваджувати проактивний підхід до забезпечення економічної безпеки держави, спрямований на реалізацію превентивних заходів із недопущення деструктивного впливу потенційних загроз¹.

Висновки. Проведений у роботі аналіз дає змогу виділити наступні ключові особливості забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки: 1) системність, оскільки економічна безпека є частиною єдиної системи національної безпеки та взаємопов'язана з політичною, воєнною, екологічною, енергетичною, інформаційною тощо; 2) має комплексний характер, оскільки охоплює всі сектори української економіки; 3) забезпечення, перш за все, носить превентивний характер, оскільки спрямована не лише на подолання загроз, а й на їх раннє виявлення та попередження; 4) збалансованість інтересів, адже забезпечення економічної безпеки враховує потреби держави, бізнесу та громадян для досягнення стійкого розвитку; 5) передбачає підтримку конкурентоспроможності національного виробництва та інноваційного потенціалу; 6) наявність визначеної системи показників і критеріїв оцінки (ВВП, боргове навантаження, інфляція, безробіття, енергозалежність тощо).

Отже, важливість забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки є беззаперечною, адже від економічної стійкості та спроможності держави залежить не просто матеріально-фінансове благополуччя населення, але й існування українських суспільства та держави як таких, і в умовах війни це є помітним особливо яскраво, коли обороноздатність країни та можливість населення зберігати у такій складній ситуації прийнятний рівень життя у величезній мірі залежить саме від стану національної економіки та її здатності ефективно протистояти відповідним загрозам і зберігати відповідні якісні та кількісні показники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубинський І. Ю., Маркін С. І. Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 20–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/2>.
2. Ізбаш К. С., Дерев'янкін С. Л., Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №1 (3). С. 213–217. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/36.pdf>.
3. Маслій О., Ківшик О., Котелевець М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. 2025. Вип. 183. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-4>.

¹ Маслій О., Ківшик О., Котелевець М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. 2025. Вип. 183. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-4>.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.
6. Соколов О. Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 1. № 86. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.41>.
7. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип. 9. С. 133–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_19.
8. Яцик Т. П., Микитенко В. С., Ревера А. О. Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4 (32). С. 603–610. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/10495/10551>.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2025

Roman V. ROZUMYAK,

PhD of Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

ON SUBSTITUTION OF THE IMPORTANCE OF ENSURING ECONOMIC SECURITY AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY

The following key features of ensuring economic security as a component of national security are highlighted: 1) systemic, since economic security is part of a single system of national security and is interconnected with political, military, environmental, energy, information, etc.; 2) it is comprehensive in nature, since it covers all sectors of the Ukrainian economy; 3) provision, first of all, is preventive in nature, since it is aimed not only at overcoming threats, but also at their early detection and prevention; 4) balance of interests, since ensuring economic security takes into account the needs of the state, business and citizens to achieve sustainable development; 5) it provides for supporting the competitiveness of national production and innovative potential; 6) the presence of a certain system of indicators and assessment criteria (GDP, debt burden, inflation, unemployment, energy dependence, etc.).

It has been stated that the importance of ensuring economic security as a component of national security is undeniable, because not only the material and financial well-being of the population depends on the economic stability and capabilities of the state, but also the existence of Ukrainian society and the state as such, and in wartime this is especially noticeable, when the country's defense

capability and the ability of the population to maintain an acceptable standard of living in such a difficult situation depend to a large extent on the state of the national economy and its ability to effectively resist relevant threats and maintain the appropriate qualitative and quantitative indicators.

Keywords: *economic security, provision, element, national security.*